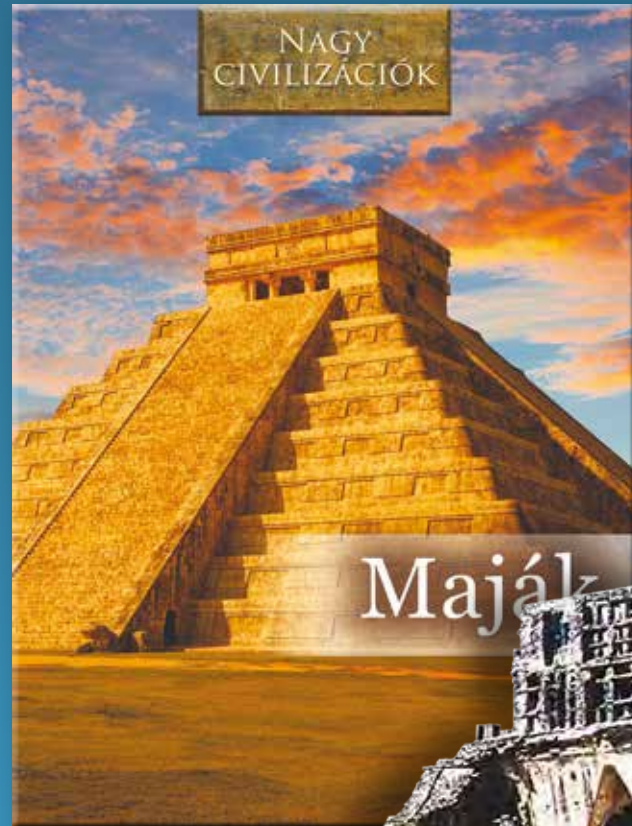

Straub Péter

Egy prekolumbián magaskultúra: A MAJÁK

A Kossuth könyvkiadó előszeretettel jelentetett meg már korábban is az egyetemes történelem kérdéseivel/rejtélyeivel foglalkozó nivós köteteket. Ezt a nemes hagyományt folytatták, amikor *Nagy civilizációk* címen egy reprezentatív megjelenésű spanyol sorozat közreadásába kezdtek. Tizenkét kötet mutatja be négy kontinens legnevezetesebb ókori és középkori kultúráit. A sorozatban a görögök és a rómaiak mellett helyet kaptak Mezopotámia, Kína, India, Egyiptom ősi civilizációi, de a kelták vagy a vikingek is. A kötetek elsősorban az ismeretterjesztést szolgálják, így közérthető stílusban, de a legújabb kutatási eredményeket összefoglalva, rövid, tematikusan tagolt részekkel, a kötetek végén időrendi áttekintéssel és szómagyarzatokkal íródtak. Számos térkép, rekonstrukciós rajz és fotó illusztrálja őket.

69

A palenquei lépcsős piramis

Egy prekolumbián magaskultúra: A maják

A sorozat első darabjaként a majákról szóló, közel százoldalas kötet jelent meg Magyarországon is. Ugyan a maják sohasem hoztak létre hatalmas kiterjedésű központosított birodalmat, mégis hosszú évszázadokon át ők voltak Közép-Amerika urai, és a mezoamerikai kultúrák körében talán ők jutottak a legmesszebb a művészi, a tudományos, a technikai és kulturális fejlődés területén, sok tekintetben meghaladva a korabeli Európa kultúráit.

70

A mű rövid történeti áttekintéssel indul. A maja civilizáció fejlődéstörténete a régészeti leletek és a kevés fennmaradt korabeli írott forrás alapján négy nagyobb szakaszra bontható. A történelem előtti időszaknak a múlt homályába vesző évszázadaiban a maják a Mexikói-öböl vidékén lakó csoportjai valamikor a Krisztus előtti első évezred első negyedében, feltehetőleg túlnépesedés következtében vándoroltak délre, a mai Dél-Mexikó, Honduras, Guatemala és Salvador területére. Itt, egy mintegy három Magyarországot kitevő területen teremtették meg a második, ún. preklasszikus időszakban későbbi kultúrájuk alapjait. Nagyrészt ebben a korszakban tettek szert azokra az ismeretekre és tudásra, melyeket idővel továbbfejlesztve egyedülálló magaskultúrát hoztak létre. A klasszikus kor a maja fejlődés csúcspontját jelentette. Ekkor jöttek létre az őserdők mélyén lenyűgöző szépségű, több tízezer lakost számláló, egységes elvek szerint épült városállamaik. A maja művészet az intenzív kapcsolatok révén ekkoriban

vált sokszínűvé, s a tudományok is fejlődésnek indultak. Ennek a dinamikus fejlődésnek belső ellentétek, dinasztikus viták, és társadalmi feszültségek, valamint ökológiai változások vetettek véget a Kr. u. 10. század végén. A bukás következtében a maják egyedülálló emlékei az esőerdők rengetegébe veszttek, s a városállamoknak csak egy része élte túl az összeomlást. Ekkoriban inkább már elszórt falvak uralták a tájat. Ebben a posztklasszikus korban az északról érkező toltékok határozták meg a térség politikai képét. A maja partoknál megjelenő első európai hajók pedig a maja civilizáció maradványainak sorsát is megpecsételték. A maroknyi spanyol hódítótól a Yucatán indiánjai sem számíthattak jobbra, mint a nagyhírű aztékok vagy az inkák.

A történeti áttekintést követően a kötet a maja társadalommal foglalkozik. Más prehiszán társadalmakhoz hasonlóan, a maják is egymással jól meghatározott viszonyban álló, egymásnak alárendelt rétegekből épült fel, mely a preklasszikus kor végétől egészen a maja kultúra összeomlásáig konzerválódott. A maja társadalom rétegeinek jogait, mozgásterét ezért szigorú írott és íratlan szabályok határozták meg, melyek megsértése a vétkes mértéke szerint súlyos büntetést vont maga után. Vezető szerepet a katonai elit és a nemesség, valamint a papság játszott, de a legfőbb hatalom az uralkodók kezében koncentrálódott. A társadalomra oly jellemző hierarchia a hadsereg szerveződésében is tükröződött, melynek vezetője szintén az uralkodó volt.

Palenque szertartási központja a Palotával és a Feliratok templomával

A következőkben a mindennapi élet számos rekonstruálható elemével foglalkozik a könyv: a lakóházakkal, a táplálkozással, a nők helyzetével, a viselettel. A köznépi tagjai viszonylag kis méretű, egyterű, vályogfalú, nádfedezésű házakban éltek, rendkívül szerény körülmények között. Ezzel szemben az elit tagjai sokszorosan nagyobb, jobbára kőből épült házakban laktak, és természetesen ezek az épületek már nem csupán egyetlen lakótérből álltak, többszintűek voltak, különböző funkciójú szobákkal, sőt néhol egyfajta fürdőszobát (gőzfürdőt) is kialakítottak. Érdekes módon két dologban azonban megegyezett a szegény és a gazdag maják otthona, mégpedig a bútorok és az ablakok hiányában. Az egyes társadalmi rétegek lakóépületei a városok meghatározott negyedeiben álltak. A városok szerkezete nagyjából egységes volt: a központban a templomkörzetek álltak, mellettük az uralkodó és az előkelők háza emelkedtek. Távolabb a kereskedők és a kézművesek otthonai voltak, derékszögű utcákkal, piacterekkel, csatornákkal. A peremkerületeken a köznépi egyre elszórtabban álló kunyhói kaptak helyet.

A társadalmi különbségek a viseletben is megmutatkoztak. A maja kódexek, falfestmények, domborművek és terrakottafigurák ábrázolásai szerencsére élethűen őrizték meg a maják egykori viseletét. Az előkelők a pamut textil mellett különböző nagymacskákból készült ruhákat hordtak, melyeket gyakran hímmel, madártollakkal is díszítettek. A státuszt, a rangot a rendkívül díszes és változatos fejfedőkkel is jelezték. Az ékszerek: a fogdíszek, a fül- és orrkorongok, a test különböző helyein viselt tűk, nyakékek legdrágább darabjai jádeközből vagy tengeri kagylókból készültek, később a könnyebben megmunkálható arany átvette ezek helyét. A nemesek fémékszereit a szegényebbek csontból vagy fából készült darabokkal utánozták.

Chichén Itza, a szertartásoknak helyet adó Harcosok temploma

Egy maja ház rekonstrukciója

A ruházat és az ékszerek mellett nagy szerepe volt a tetoválásnak, testfestésnek is, ami szintén a társadalmi hovatartozás, a családi állapot és a hivatás mutatója, az uralkodóknál pedig a hatalom és a bölcsesség jelképe volt. A maja nők és férfiak csaknem a teljes testüket, a mellkast, a karokat és a lábakat harsány színekkel festették. E színek és egyszerű szimbólumok rengeteg információt nyújtottak. Ám voltak még extrémebb kifejezési módjai az előkelőségnek: mint a prekolumbián népeknél általában, elterjedt a koponyatorzítás szokása is, melynek fontos szerepe volt a maja társadalomban. Ez is az etnikai és társadalmi hovatartozás egyik jelzője volt. A különböző népcsoportok, országrészek és rivalizáló városok más-más megnyúlt fejformát alakítottak ki.

A maja vallás külön fejezetet kap a kötetben: a hitélet központi helyen állt ugyanis a maják életében. Minden tevékenységüket sűrűn átszötte a mély vallásosság. Ennek egyik remek példáját mutatják a nép szórakoztatásul rendezett különböző labdajátékok, melyek a Napisten alvilágba való leereszkedését, az ott aratott győzelmét és Kukoricaistenként való visszatérését szimbolizálták. A játékok szoros kapcsolatban álltak az áldozati szertartásokkal is. Előfordult ugyanis, hogy a vesztes csapat kapitányát vagy akár az egész csapatot feláldozták.

A maják vallása a többistenhiten alapult. Minden természeti jelenségnek, az égisteknek, sőt a számoknak és a napoknak is külön istene volt. Idővel a szomszédos népektől számos más istenséget is átvettek, a változások ellenére azonban tucatnyi istenség alakja és tekintélye semmit sem módosult az évezredek folyamán. Ezen istenek közül néhányat részletesebben is bemutat a kötet.

Valamennyi prehispan civilizáció közt a maják gyűjtötték össze a legtöbb ismeretet a csillagászat területén. Számukra a nap éves járásának megfigyelése volt a legfontosabb. Ehhez igazították a naptárukat, melynek pontossága megközelítette az Európában a középkortól kezdve használt Gergely-naptár pontosságát.

A vallási szertartások kapcsán a kötet természetesen részletesen foglalkozik azok legfőbb helyszíneivel, a hatalmas faragott mészkőtömbökből lélegzetelállítón meredeken, akár ötven méter magasságra épített lépcsős-teraszos piramistemplomokkal is. Azok ugyanis nem csupán a jól ismert véres áldozati felajánlásoknak voltak a helyszínei, melyek közül a maják az emberáldozatot tartották a legértékesebbnek, hanem egyben komoly csillagvizsgálóként is működtek. Továbbá közülük számos titkos nyughelyéül is szolgált az uralkodóknak. Ezek a hatalmas, pontosan megtervezett, az égtájakhoz igazított építmények több ezer építőmunkás akár több évtizednyi munkájával készültek. S ehhez csupán viszonylag kezdetleges kőszközöket használhattak.

A maják jellegzetes képírása sokáig nehezen volt értelmezhető. A kiterjedt írásbeliség emlékeit ezerszámra vetették máglyára a spanyol hódítás után a katolikus egyház előjárói, így a maja kódexekből mára alig egy tucat maradt fenn. Ezek csillagászati megfigyelések, vallási szövegek, szertartások és a mitológia lejegyzésére szolgáltak. Az épületek falain, a sztéléken az uralkodók tetteit, valamint hit- és hiedelemviláguknak a mai kor emberének már kegyetlenül véresnek tűnő elemeit örökítették meg.

Napjainkban csaknem 8 millió maja leszármazott él széttagoltan, 29 különböző, de rokon nyelvet beszélve. A korábbi virágzó civilizáció nyelve mellett az ősi viselet, a kézművesség, a nép-

művészet, a gasztronómia, valamint a jellegzetes fúvó- és ütős hangszereken alapuló indián zenekultúra számos elemét megőrizték a modern korban is.

A kötet a maják emlékanyagát őrző egyes lelőhelyek tömör bemutatásával zárul: a nagy múzeumok, kiterjedt romvárosok, lélegzetállító maradványok felsorolásával: Tikal, Palenque, Copan, Uxmal mellett a különleges Jaina szigetének szakrális központjával, temetkezéseivel és terrakotta sírszobraival, valamint Bonampak falfestményeivel.

Maják. Összeállította: Gimeno, D. Ford.: Kiss D. S. Nagy civilizációk sorozat. Kossuth Kiadó, Budapest, 2010. (A kiadás alapja: *Grandes Civilizaciones de la Historia. Mayas.* Editorial Sol 90, Barcelona 2008.)

Maja uralkodó vagy helytartó szobra

Bonampaki freskórészlet, amelyen az uralkodó éppen a hadifoglyok sorsáról dönt

